

בבית המשפט העליון

רע"ב 5709/16

לפני: כבוד השופט י' עמית

המבקש: פלוני

נגד

המשיבה: מדינת ישראל

בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט לעניינים מינהליים מחוז מרכז בתיק עתא 059307-06-16 שניתנה ביום 03.07.2016 על ידי כבוד השופטים ד"ר אחיקם סטולר, ליאורה ברודי וד"ר שמואל בורנשטין

בשם המבקש: עו"ד נטע פת ועו"ד ד"ר אלקנה לייסט
בשם המשיבה: עו"ד אבי מיליקובסקי

החלטה

בקשת רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי מרכז-לוד בשבתו כבית משפט לעניינים מנהליים (כב' השופטים א' סטולר; ל' ברודי; ש' בורנשטין) בעת"א 59307-06-16 מיום 3.7.2016.

רקע

1. המבקש הוא קטין, כיום כבן 17, שהורשע בעבירות שוד ואלימות ונגזרו עליו 17 חודשי מאסר בפועל (ת"פ 53682-05-14). תחילת מאסרו של המבקש התאפיינה בבעיות התנהגות אך בהמשך חל שינוי לטובה ובמסגרת המאסר הוא השתלב בהליכים טיפוליים, בעבודה ובלימודים. נוכח עמדתם החיובית של גורמי הטיפול והרשות לשיקום האסיר, החליטה ועדת השחרורים להורות על שחרור מוקדם של המבקש לאחר שסיים לרצות שני שלישים מתוך תקופת המאסר שנגזרה עליו (החלטה מיום 22.6.2016; וש"ר 28095-03-15).

המדינה סברה כי החלטתה של ועדת השחרורים לוקה בחוסר סבירות קיצוני ועתרה כנגדה לבית המשפט לעניינים מינהליים. בית המשפט קיבל את העתירה בקובעו כי החלטתה של ועדת השחרורים "חורגת ממתחם הסבירות באופן המצדיק את התערבותנו". בפסק הדין הודגשה חומרת העבירות בהן הורשע המבקש, עברו הפלילי,

והתנהגותו השלילית בכלא בתחילת תקופת המאסר. נקבע כי לא עלה בידי המבקש להרים את הנטל להוכיח כי מסוכנותו פגה, וגם השינוי שחל בהתנהגותו בעת האחרונה איננו מצדיק את שחרורו המוקדם. עוד צויין כי "אף תוכנית השיקום שהונחה בפנינו אינה מתאימה לצרכיו של המשיב ונתונו ולא שוכנענו כי יש בה כדי לאיין את מסוכנותו".

2. המבקש, אשר מיוצג על-ידי הסנגוריה הציבורית, מבקש לערער על פסק דינו של בית המשפט המחוזי. בבקשה לרשות ערעור נטען, בין היתר, כי המקרה דנא מעורר שתי שאלות עקרוניות המצדיקות מתן רשות ערעור: האחת, שאלת מעמדם של שיקולי שיקום במסגרת הפעלת שיקול הדעת לגבי שחרור מוקדם של קטיין; השנייה, שאלת מתחם ההתערבות של בית המשפט לעניינים מינהליים בהחלטתה של ועדת שחרורים בעניינם של קטינים. לשיטתו של המבקש, שגה בית משפט קמא כאשר התערב בהחלטתה של ועדת השחרורים בניגוד לעמדת הגורמים הטיפוליים, מבלי לתת משקל הולם לכך שהמבקש הוא קטיין ולשינוי החיובי שחל בהתנהגותו. עוד נטען, כי לנער השוהה מאחורי סורג ובריח בכלא, אין בהכרח תמריץ להיכנס למסלול שיקומי ארוך וקשה, תחת פיקוח צמוד, "תמורת" הפחתה של מספר חודשי מאסר.

המשיבה התנגדה למתן רשות ערעור וטענה כי יש לדחותה הן על הסף והן לגופה. לשיטתה של המשיבה, סוגיית שיקולי השיקום של קטינים לצורך שחרור מוקדם איננה מתעוררת במקרה הנוכחי, משום שמסוכנותו של המבקש מכריעה את הכף ואינה מאפשרת שחרור מוקדם. עוד הפנתה המשיבה להחלטתו של השופט נ' סולברג ברע"ב 4612/16 פלוני נ' ועדת השחרורים (25.7.2016) (להלן: עניין פלוני), ולפיה אין מקום להבחנה קטגורית בין קטינים לבין בגירים לעניין שחרור מוקדם. המשיבה גם אינה סבורה כי שאלת היקף ההתערבות בהחלטת ועדת שחרורים היא שאלה הראויה לדיון, שכן שיקול הדעת של בית המשפט לעניינים מינהליים נתון לו במלואו גם כאשר בקטינים עסקינן. בהתייחס לנסיבותיו של המקרה הקונקרטי, נטען כי חומרת העבירות בהן הורשע המבקש, לצד עברו הפלילי וההתנהגותי בכלא, שוללים שחרור מוקדם, וגילו הצעיר של המבקש אינו מחפה על נתונים אלה.

על כך השיבה הסנגוריה כי המשיבה שוגה בהבחנה המלאכותית שהיא עורכת בין "שיקום" לבין "מסוכנות", שכן מדובר ב"שני צדדים של אותו מטבע", והמשקל הגבוה שיש להעניק לשיקולי השיקום בעניינו של המבקש (ובעניינם של קטינים בכלל) מפחית את משקלו הנורמטיבי של החשש מפני מסוכנות עתידית. לשיטתה של

הסנגוריה אין מקום ללמוד לענייננו מההחלטה בעניין פלוני, שבה נדון מקרה של אסיר שהורשע בביצוע עבירות על רקע אידיאולוגי ולא השתלב בהליכי טיפול.

דיון והכרעה

3. נוכח אמות המידה המצומצמות למתן רשות ערעור על פסק דין בעתירה על החלטתה של ועדת שחרורים, החלטתי לדחות את הבקשה. לא שוכנעתי כי נסיבותיו הקונקרטיות של המקרה הנדון מעוררות שאלה עקרונית המצדיקה ליתן למבקש רשות ערעור (רע"ב 3515/16 ריכטר נ' היועץ המשפטי לממשלה (30.6.2016); רע"ב 3306/16 גזית נ' מדינת ישראל (31.5.2016); רע"ב 3340/16 גנאמה נ' ועדת השחרורים המיוחדת, בפסקה 7 (22.5.2016)). בהמשך, אעמוד על הנסיבות של המבקש, מהם עולה לטעמי כי המקרה הפרטני דכאן אינו הפלטפורמה המתאימה "להעמיס" עליה את התובנות שצברה הסניגוריה הציבורית בכל הקשור לענישה ושיקום קטינים. זאת, על אף שבמישור העקרוני חלקים מתוך הבקשה לרשות ערעור אכן מבטאים עקרונות ראויים לטעמי, כפי שיפורט להלן.

המסגרת הנורמטיבית

4. בראש מעייניה של ועדת השחרורים עומדים סיכויי השיקום של האסיר והחשש מפני מסוכנותו העתידית. סעיף 9 לחוק שחרור על-תנאי ממאסר, התשס"א-2001 מנחה את שיקול דעתה של הוועדה ומבהיר כי לצורך החלטה בבקשה לשחרור על-תנאי, מוטל על הוועדה לשקול "את הסיכון הצפוי משחרורו של האסיר [...] את סיכויי שיקומו של האסיר ואת התנהגותו בכלא; לשם כך תביא הוועדה בחשבון, בין השאר, נתונים אלה..." וכאן מפורטים שיקולים שונים, החל מחומרת העבירה (סעיף 9(1)) וכלה בנתוניו האישיים של האסיר (סעיף 9(10)). דומה כי קיים צורך להדגיש שהשיקולים שנמנו בסעיפים-קטנים 1-10 מפורטים בחוק כפרמטרים רלוונטיים לצורך הערכת סיכויי השיקום והמסוכנות, ולא כשיקולים עצמאיים. לצד שיקולים אלה, ישנם שיקולים רלוונטיים נוספים (ראו לדוגמה הוראת סעיף 10 לחוק, שאינה רלוונטית לענייננו).

"ועדת השחרורים אמורה לצפות פני עתיד" (רע"ב 7774/13 דקמאק נ' היועץ המשפטי לממשלה, בפסקה 14 (3.4.2014)), ולהעריך בעיקר את סיכויי השיקום והמסוכנות, שלעיתים יש ביניהם חפיפה והשפעה הדדית (אלי שרון שחרור מוקדם ממאסר 200 (2003)). לשם כך מתחשבת הוועדה בשיקולים שונים ונעזרת בחוות דעת

מקצועיות. הערכות לגבי העתיד כוללות בהכרח גם התחשבות באירועים שקרו בעבר, אך זאת יש לעשות בפרספקטיבה הנכונה, כך שעיניה של הוועדה יהיו נשואות אל העתיד. היטיב להבהיר זאת השופט מ' חשין בכג"ץ 3959/99 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' הוועדה לעיון בעונש, פ"ד נג" (3) 721, 740-742 (1999):

"שיקוליה של הוועדה מסבים עצמם על תקנת הפרט ועל תקנת הכלל. תקנת הפרט – האם יש סיכוי סביר שהעבריין ישקם את עצמו? האם ישוב העבריין והיה ככל האדם, אזרח מן-היישוב שאינו פורץ-גדר? ותקנת הכלל – האם עברו של האסיר, לרבות התנהגותו בכלא, נוטעים תקווה כי לא ישוב אל דרכו הרעה, כי לא עוד יסכן את שלום הציבור? ועדת השחרורים רשאית להביא במניין שיקוליה את הרשעתו של האסיר ואת נסיבות ביצועה של העבירה, ואולם כל זאת תעשה, על דרך העיקרון, ופניה פני עתיד; הוועדה תשקול בדעתה אם עברו של האסיר – באשר הוא – נוטע סיכוי כי לא עוד ישוב לדרכו הרעה וכי לא עוד יפרע פרעות בישראל. וניתן דעתנו לדבר: אין אנו מדברים בהרשעתו הפלילית של האסיר באשר היא – חמורה ככל שתהא – אלא לבחינת התנהגותו לעתיד-לבוא; לאמור: האם הרשעתו יכולה שתלמד על התנהגות רעה בעתיד. שיקול מרכזי נוסף במערך שיקוליה של הוועדה מסב עצמו על התנהגותו של האסיר בכלא, ש'התנהגות טובה' הינה תנאי מוקדם להענקת רישיון חופש לאסיר [...]. על-פי ההלכה המקובלת רשאית ומוסמכת היא ועדת השחרורים – יתרה מזאת: חייבת היא – להביא במניין שיקוליה את טיב העבירה שעבר האסיר שלפניה, ואולם זאת תעשה רק – ואך ורק – לדעה כיצד ינהג האסיר על-פי המשוער בעתיד".

הערכת סיכויי השיקום והמסוכנות לציבור, צריכה להיעשות על בסיס נתונים מעודכנים, תוך שימת לב לקיומה של מגמה חיובית או שלילית. ככל שהמגמה מובהקת יותר, כך יינתן משקל נמוך יותר לאירועים מעברו הרחוק של האסיר. עם זאת, לא די בשינוי התנהגותי לטובה למשך תקופה קצרה כדי להוביל להחלטה על שחרור מוקדם, ויש ליתן את הדעת לנסיבותיו הייחודיות של כל מקרה ומקרה, ובין היתר גם לבחון אם השינוי בהתנהגות הוא שינוי עקבי ומעמיק (ראו והשוו: רע"ב 1649/16 נאצר נ' מדינת ישראל (3.8.2016)).

5. ככלל, מקובל כי הפוטנציאל השיקומי של קטינים הוא ניכר, הן מבחינת סיכויי השיקום והן מבחינת התועלת העתידית לחברה. זה מכבר השתרשה בשיטת משפטנו ההנחה העקרונית כי בעניינם של קטינים יש לבכר שיקולי שיקום, ולא כאן המקום

להאריך (ראו והשוו: סעיף 1א לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971; ע"פ 49/09 מדינת ישראל נ' פלוני, פ"ד סג(1) 752 (2009)). לפיכך, כאשר מתכנסת ועדת השחרורים לדון בעניינו של קטין, עליה לתת לכך משקל משמעותי, והדיון בבקשה אינו זהה לדיון בעניינו של בגיר. בין היתר, יש להתחשב גם במערך התמריצים שיעודד קטינים להשתלב בהליכי טיפול ושיקום בין כותלי בית הסוהר. שיקול נוסף (שרלוונטי גם לבגירים) הוא כי השחרור המוקדם יוצר "סביבה תומכת" לאסיר שזכה לשחרור על תנאי, ובכך טמון יתרון לא מבוטל גם מבחינת האינטרס הציבורי (נתנאל דגן "היקפה הראוי של נוסחת האיזון לצורך שחרור על תנאי ממאסר" הסניגור 219 (יוני 2015); ובעניינו של המבקש זכה שיקול זה לביטוי בהתייחסות הרשות לשיקום האסיר מיום 30.6.2016). הסניגוריה הציבורית הצביעה על אחוז גבוה של רצידיביזם בקרב קטינים, גבוה משמעותית מאלו של בגירים. מנתוני שב"ס עולה כי שיעור הרצידיביזם בקרב צעירים עד גיל 18 הוא הגבוה ביותר בין שיעורי הרצידיביזם של אסירים משוחררים בכל קבוצות הגיל, וכי אחוז החזרה לכלא תוך חמש שנים מבין הקטינים ששוחררו מכלא "אופק" עמד על 75% (!!!) (ראו באתר מרכז המידע והמחקר של הכנסת "סוגיות נבחרות בעבודת הוועדה לזכויות הילד בעמ' 44 <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03741.pdf>). מדובר בנתון שיש להדהדו בקרב הגורמים הרלוונטיים ברשות המבצעת. מהנתונים שפורטו בבקשה עולה כי כאשר קיימת תוכנית שיקום מובנית, יש בכך כדי לצמצם את אחוז הרצידיביזם בחמישים אחוז. שיקולים אלה, לצד המאפיינים של עבריינות נוער בכלל, ראוי כי יעמדו נגד עיני ועדת השחרורים ובתי המשפט הדנים בעתירות כגון דא.

בהיבט זה, הבקשה שבפני מצביעה על אבסורד מסוים במערך השיקום. אסיר ברשיון נהנה מתוכנית שיקום הכוללת תמיכה ופיקוח. אך כאשר הנער משתחרר מכלאו בתום התקופה, "סל השירותים" שניתן לו מצומצם בהרבה. הוא לא נמצא בהשגחתו ובטיפולו של שירות המבחן, הרשות לשיקום האסיר נותנת מענה חלקי בלבד והאגף לנוער, צעירים ושירותי תקון במשרד הרווחה מטפל בכלל בני הנוער בסיכון, כך שעיקר משאביו מופנים למניעה, הגם שהוא מטפל גם באסירים משוחררים בודדים. רוצה לומר כי בהיעדר תוכנית שיקום לאסיר ברשיון, אפשרויות התמיכה בנער המשתחרר מצומצמות למדי.

אין זה סוד כי שרשרת הטיפול בנוער עברייני סובלת ממצוקה (בית משפט זה עמד לא אחת על המצוקה בתחום המעונות – ראו החלטתי בבש"פ 519/16 פלוני נ' מדינת ישראל (31.1.2016)). מאחר שבהאידנא הדברים נמדדים במונחים כלכליים, חשוב להדגיש כי בנוסף לרווח האישי של כל אחד מהנערים הנחלצים מדרך

העבריינות, החברה יוצאת נשכרת גם בהיבט הכלכלי של השיקום, וכל שקל של השקעה מניב תשואה כפולה ומכופלת. בהקשר קרוב לענייננו, של אסיר צעיר ש"נפלט" לרחוב מהכלא וביצע עבירה יומיים לאחר ששוחרר, כתבתי כי "אסירים שנכנסים למסלול שיקום יודעים מה הם אמורים לעשות לאחר שחרורם, אולם אסירים, כמו המערער שבפנינו, שנזרקים לרחוב, פשוטו כמשמעו, מהווים תעודת עניות לחברה הישראלית" (ע"פ 7053/13 ניזרי נ' מדינת ישראל (15.1.2014)).

6. ככל שהמדינה בתשובתה מבקשת ללמוד מהחלטתו של השופט סולברג בעניין פלוני כי לצורך שחרור מוקדם דין קטין כדין בגיר, אין הדבר כך, ואביא את הדברים כלשונם: "העובדה שמדובר בקטין היא שיקול רלבנטי וכבד-משקל בנוגע לשאלה אם העבירות שביצע המבקש מקימות חזקה כי הוא מסוכן לציבור. אולם יחד עם זאת, אין מקום לקבוע קטגורית כללים נוקשים המבחינים בהקשר זה בין בגירים לבין קטינים. כאמור, נדון כל מקרה לגופו בהתאם לנסיבותיו של האסיר ונסיבותיה של העבירה".

אין בדברים אלה השוואה מוחלטת בין קטין לבגיר, נהפוך הוא. עם זאת, כפי שלא אחת נאמר בפסיקה, בהקשר של ענישה, כי קטינות אינה מהווה חסינות, כך גם לגבי השיקולים לשחרור מוקדם. קטינות כשלעצמה אינה מרשם לשחרור מוקדם ואינה שיקול העומד בפני עצמו, אם כי יש בקטינות כדי להטות את מרכז הכובד במסגרת כל אחד ואחד מהשיקולים שעל וועדת השחרורים לשקול. יוער, כי בכל הנוגע למתחם התערבותו של בית המשפט לעניינים מינהליים בהחלטותיה של ועדת שחרורים בעניינם של קטינים, לא מצאתי ביסוס מספק לעמדתו של המבקש ואני נוטה לאמץ את עמדתה של המשיבה.

מן הכלל אל הפרט

7. תמונת המצב בעניינינו של המבקש היא מורכבת. מחד גיסא: הוא הורשע בביצוע מספר עבירות, שהחמורה שבהן – תקיפה אלימה של קשיש – בוצעה כחודשיים לאחר שחרורו ממאסר קודם. גם לאחר כניסתו של המבקש למאסר המשיך לבטא דפוס התנהגות בעייתי, ולחובתו נרשמת גם מעורבות בקטטה בחודש אפריל האחרון. מאידך גיסא: מזה מספר חודשים חל שינוי לטובה בהתנהגותו של המבקש, הוא מתפקד כחונך, השתלב בלימודים ואף זכה לתעודת הצטיינות. גם בחוות הדעת של הגורמים המקצועיים ניתן לזהות עמדה מורכבת. בדו"ח הסוציאלי מיום 18.2.2016 נאמר, בין היתר, המבקש מביע חרטה ונכונות להשתלב בטיפול, ויחד עם זאת נאמר כי שיתוף הפעולה של המבקש עם גורמי הטיפול הוא חלקי, וכי המבקש "מביע רצון

לערוך שינוי בחייו, אך לפעמים מוותר לעצמו". גם בחוות הדעת מטעם הרשות לשיקום האסיר (מיום 14.6.2016) נאמר כי המבקש "מנסה לשנות דפוסיו הבעייתיים" וצויין כי יועצת הכלא התרשמה שהמבקש מגלה בשלות להליך טיפול, "אך לצד זה ניכר כי מתקשה לתת אמון ולעיתים חוזר להתנהלות עבריינית המוכרת לו".

המסקנה היא כי למרות ההתפתחויות החיוביות מן העת האחרונה, קיים קושי לזהות מגמה חיובית עקבית ומתמשכת, ובעניין זה הנטל הוא על המבקש (רע"ב 2546/06 גית נ' היועץ המשפטי לממשלה, פסקה 10 (1.8.2006)). חרף המשקל הניכר שיש להעניק לשיקולי שיקום בעניינם של קטינים, בנסיבות המתוארות אינני סבור כי נפלה בפסק דינו של בית המשפט המחוזי שגגה המצדיקה את התערבותנו בהליך שהוא "מעין גלגול שלישי".

8. בשולי הדברים יצויין, כי המבקש צפוי להשתחרר ממאסר בחודש נובמבר הקרוב. יש לקוות כי המבקש ימשיך להתקדם בעקביות על דרך הישר, יעצים את תהליך השיקום וייעזר בגורמי הטיפול גם בהמשך.

ניתנה היום, ד' באב התשע"ו (8.8.2016).

ש ו פ ט